

Realistisen moraaliteorian puolustus

TIMO TURJA

POLITIikka 2/1989 sisälsi Juha Räikän erittäin mielenkiintoisen ja hyvin perustellun artikkelin Hans Morgenthaun moraaliteoriasta. Räikkä kuitenkin laiminlyö artikkelissaan eräitä realismitutkimukseen olennaisesti liittyviä metodologisia ohjeita, ja tämän tähden hänen antamansa kuva Morgenthaun poliittisesta etiikasta on turhan yksinkertaistettu. Räikän historiaton ote ei tavoita Morgenthaun ajattelun toista puolta: eettistä idealismia ja vallan kritiikkiä. Morgenthaun moraaliteorian yhdistäminen vain toisen maailmansodan aikana kirjoitettuihin teoksiin, kuten *Scientific Man versus Power Politics* tai *Politics Among Nations*, hämärtää sen tosiasian, että elämänsä loppupuolen hän käytti näiden teosten moraalisen sanoman kritiikkiin. Morgenthaun poliittiseen ajatteluun kuuluvat tietenkin prudentiaaliset moraaliset koodit ja eettinen relativismi, mutta yhtä oikeutettu lukutapa on pitää häntä jonkinlaisen kantilaisen etiikan kannattajana, joka tähtäsi deontologisen oikeudenmukaisuuden toteuttamiseen politiikassa.

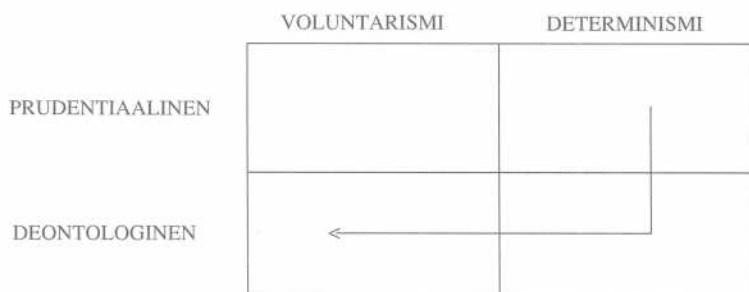
Tekstien tulkinnasta

Miten on mahdollista, että Morgenthausta voidaan täysin yhtä pätevin perustein luoda kaksi näin

erilaista ja vastakkaista tulkintaa ilman, että kumpikaan niistä on toista oikeampi tai virheellisempi? Ristiriitaiset tulkinnat kuuluvat realismitutkimukseen ja tämän tähden realistista etiikkaa voidaankin lähestyä vain historiallisessa kontekstissa.

Intellektuaalihistoriallinen tutkimus osoittaa selkeästi, että realistisessa ajattelussa on selkeä tendenssi kohti jonkinlaista poliittista idealismia. Hans Morgenthaun, Edmund Carr ja Reinhold Niebuhr päätyivät lopulta suhteelliseen idealistiseen käsitykseen politiikasta, jolle on ominaista juuri toisen maailmansodan aikaisen eettisen utilitarismin ja historiallisen kynnisyuden kritiikki.

Realistista ajattelua ei missään nimessä pidä redusoida yhdeksi selkeäksi ideaalityypiksi, sillä tämän historiallisen prosessin seurauksena poliittiseen realismiin liittyy useita erilaisia moraalisia näkemyksiä. Tulkittaessa Morgenthaun tai muiden realistien poliittista filosofiaa on aina oltava selvillä siitä, mihin ajanjaksoon kyseinen lähde kuuluu. Itse olen löytänyt Hans Morgenthaun poliittisesta ajattelusta ainakin kolme erilaista vaihetta, joista jokaiselle on ominaista erilainen käsitys vallan ja moraalien suhteesta, siis siitä mikä on mahdollista ja mikä on toivottavaa:

Hans Morgenthau intellektuaalinen kehityskaari vei hänet prudentiaalisesta eettisestä näkemyksestä kohti jonkinlaisia deontologista moraalifilosofiaa. Jokainen joka lukee *Scientific Man versus Power Politics*:ia vastakkain Morgenthauin 1960-luvulla julkaistuihin kirjoituksiin, ei voi olla huomaamatta niiden moraalisen sanoman erilaisuutta (Esim. Morgenthau, 1970, 68). Karkeasti yleistäen voidaan todeta, että 1940-luvulla Morgenthauin ajattelussa ei ollut tilaa etiikalle, sillä hänen ihmiskäsityksensä oli täysin naturalistinen. Seuraavalla vuosikymmenellä hän tunnusti transsendentaalisten normien olemassaolon, mutta piti niiden toteuttamista mahdottomana naturalistisessa poliittisessä todellisuudessa. 1960-luvun alussa Morgenthau hylkäsi osittain aikaisemman eettisen relativisminsa ja deterministisen ihmiskäsityksensä ja löysi lopulta jonkinlaisen kantilaisen vapaan moraalisen subjektin, jolla on velvollisuus toteuttaa oikeudenmukaisuutta myös poliittisessa toiminnassaan.

Morgenthauin moraaliteesit

Morgenthauin moraalifilosofiassa onkin kahdenlaisia normeja, joilla on yhtä tärkeä asema hänen ajattelussaan. Morgenthau on eettinen utilitaristi ja poliittisen prudentiaalisuuden kannattaja, jonka mielestä seuraukset, eivätkä aikomukset ratkaisevat politiikassa. Mutta samalla hän on myöskin eettinen idealisti, joka piti oikeudenmukaisuuden toteuttamista politiikan perusedellytyksenä. Jos hyväksymme Morgenthauin ajatteluun liittyvän eettisen idealismin, miten voimme arvioida Rääkän esittämiä Morgenthauin moraaliteesejä?:

1) Valtiomiehen velvollisuus on ulkopoliitikassa tavoitella lisää valtaa, mikä merkitsee jatkuvaa kansallisen edun ajamista.

2) Vain valtiomiehellä on oikeus määrittää mitä kansallisen edun tavoittelemisen kulloisessakin tilanteessa tarkoittaa.

Rääkän esittämät moraaliteesit eivät ole vääriä, mutta ne kuvaavat Morgenthauin ajattelua vain tietynä historiallisena hetkenä. Ensimmäisen näistä periaatteista Rääkkä johtaa Morgenthauin prudentiaalisuuden politiikan käsitteestä. Morgenthauin tapa perustella moraaliteoriaansa viittaamalla politiikan prudentiaalisuuteen ei kuitenkaan edellytä välttämättä vallantavoittelua. Päinvastoin, Morgenthau omaksui prudentiaalisuuden moraalifilosofiansa Edmund Burkelta, jolle prudentiaalisuuteen aina liittyi vaatimus poliittisten tavoitteiden kohtuullisuudesta. Prudentiaalisuus ei ole taito tavoitella lisää valtaa vaan pikemminkin kyky luopua liialli-

sista tavoitteista. Esimerkiksi Morgenthauin Vietnamin sodan kritiikki perustui ajatukselle, jonka mukaan vallantavoittelun ja prudentiaalisuuden kansallisen edun välillä on ristiriita, eikä niitä sen tähden tule kytkeä yhteen. Kantin idealistisen yhteiskuntafilosofian mukaisesti Morgenthau uskoi siihen, että rauha on mahdollinen anarkistisessa tilanteessa ainoastaan silloin, kun jokainen valtio luopuu liiallisista tavoitteistaan.

Tämä kantilainen elementti Morgenthauin ajattelussa asettaa kyseenalaiseksi myös Rääkän jälkimmäisen teesin. Morgenthau löysi ilmeisesti Reinhold Niebuhrin historianfilosofian avulla kantilaisen ihmiskäsityksen, joka ei pitänyt ihmistä, moraalista subjektia, vain empiirisenä olentona, vaan antoi hänelle transsendentaalisen vapauden ylittää historian ja vallan luomat rajat. (Morgenthau, 1970, 65) Tämän ajatuksen merkitys oli siinä, että se antoi jokaiselle yksilölle eikä vain valtiomiehelle oikeuden moraalisiin ja poliittisiin päämääriin. Tällä tavoin Morgenthaukin pystyi oikeuttamaan oman vastustuksensa Vietnamin sotaa ja niitä kansallisen edun päämääriä kohtaan, joita valtiomiehet olivat asettaneet.

Politiikka ja etiikka

Morgenthauin, Niebuhrin ja Carrin moraalifilosofiassa on se yhteinen piirre, että he kaikki yrittävät jollain tavalla ylittää utilitaristisen poliittisen todellisuuden ja deontologisten moraalisten imperatiivien välisen kuilun. Morgenthau käytti Kantin etiikkaa arvostellakseen prudentiaalisuuden politiikan moraalista tyhjyyttä. Mutta samalla hän turvautui jatkuvasti Burken prudentiaalisuuden moraalifilosofiaan kritisoidakseen eettisen idealismin naivuttia poliittisessä todellisuudessa, joka aina perustuu jollain tavalla itsekkäille intresseille. Mutta onko mahdollista olla samanaikaisesti moraalisen subjektin vapautteen uskova idealisti ja prudentiaalisuuden politiikan välttämättömyyden ymmärtävä realisti?

Jokainen joka on syvällisemmin perehtynyt poliittiseen realismiin ei voi olla kysymättä tätä. Rääkkä osoittaa hienosti Morgenthauin ajattelun ristiriitaisuuden. "Miten Morgenthau voi johdonmukaisesti puolustaa "oikeaa" politiikkaa puhumalla samalla ulkopoliittisen idealismin mielettömyydestä sillä perusteella, että se etsii "oikeaa" toimintatapaa, mitä ulkopoliitikassa ei pitäisi tehdä? Miten on mahdollista, että on "oikein", että ei toimita "oikein"? "Oikea" ja "oikea" näyttäivät tarkoittavan eri asioita."

Jokainen yritys kritisoida realistista etiikkaa ve-

toamalla siihen liittyviin ristiriitaisuuksiin jää kuitenkin tyhjäksi, ellei se ota huomioon realistien käsitystä poliittisen toiminnan luonteesta. Morgenthau, Niebuhrin ja Carrin mukaan johdonmukaisuuden ja loogisuuden korostaminen on osoitus "intellektuaalisesta" mielenlaadusta, jota ei voida soveltaa historian tai politiikan alueilla, jotka eivät noudata näitä sääntöjä. Perimmiltään tämä näkemys on antropologinen. Ihminen on paradoksaalisessa tilanteessa — samalla sekä itseksä egoistinen olento että vapaa moraalinen subjekti — joka ei taivu johdonmukaisten tieteellisten käsitteiden alle, jotka yksinkertaistavat ihmisen historiallisen tilanteen. Aivan samoin myös poliittinen toiminta on täynnä paradoksaalisia tilanteita, jotka eivät avaudu johdonmukaisuuden vaatimuksille. Kansallisen edun ja moraalisten imperatiivien ristipaineessa elävälle valtiomiehelle politiikka ei ole johdonmukainen moraalinen joko/tai -valinta vaan paradoksaalinen sekä/että -tilanne, jossa on löydettävä paras mahdollinen tasapaino intressien ja eettisten imperatiivien välille.

Realistisen moraaliteorian puolustus

Morgenthauin moraalifilosofiassa on Räikän osoittamat heikkoudet, mutta väittäisin kuitenkin, että Morgenthau lopulta onnistui löytämään poliittiselle toiminnalle eettisen toimintaohjeen, joka ylittää utilitaristisen poliittisen toiminnan ja deontologisten moraalisten imperatiivien välisen vastakkaisuuden. Tämä eettinen ohje on ns. relatiivisen hyvän käsite.

Tämä periaate ohjaa Morgenthauin moraalifilosofiaa 1950-luvun loppupuolelta lähtien, vaikka hän ei koskaan luonutkaan siitä Reinhold Niebuhrin tavoin selkeää eettistä doktriinia. Niebuhrin mukaan paradoksaalisessa tilanteessa elävä ihminen on vapaana moraalisen subjektina kykenevä toteuttamaan oikeudenmukaisuutta politiikassa, mutta samalla hänen norminsa ovat välttämättä relativistisia, sillä historialliset kausaaliset lait vaikuttavat niihin.

Morgenthauin poliittinen etiikka on juuri tämän pisteen etsimistä, missä valtiomiehen on pyrittävä toteuttamaan eettistä hyvää ja oikeudenmukaisuutta ja samalla oltava tietoinen siitä, että hänen norminsa ovat aina vain relativistisia. Koska valtiomiehellä on jonkinlainen moraalinen vapaus, hyve on mahdollista; koska vapaus on aina politiikassa intressien rajoittama, hyve on aina relatiivinen. Tämäntyyppinen deontologinen moraalinen käsite — relatiivinen hyvä — on tietenkin avoin utilitaristiselle kritiikille, jota on perinteisesti kohdistettu kantilaista etiikkaa

kohtaan. Tyypillisesti Morgenthau on arvosteltu siitä, ettei hän pystynyt luomaan objektiivista poliittista tiedettä vaan rakensi subjektiivisille käsityksilleen tieteen verhon. Tämäntyyppinen kritiikki perustuu kuitenkin poliittisen toiminnan täydelliselle väärinymmärrykselle, johon tosin Morgenthau itse oli syyllinen, sillä hänen ajattelussaanhan oli Machiavellilta ja Ranken *wie es eigentlich gewesen ist* -periaatteesta lähtöisin oleva idea ns. "objektiivisesta kansallisesta edusta". Poliittista toimintaa ei kuitenkaan voida lähestyä tällaisten objektiivisuuden vaatimusten kautta vaan siihen sisältyvän subjektiivisen elementin, etiikan, avulla. Ja juuri tällaisena subjektiivisena normatiivisena periaatteena Morgenthauin ja Niebuhrin käsitys relatiivisesta hyvästä on erinomainen.

Relatiivinen hyvä voi moraalisen kategoriana tarkoittaa useita erilaisia tekoja ja siinä mielessä se on vain subjektiivinen ohje, mutta tämän toimintaohjeen voima voidaan kuitenkin osoittaa siinä historiallisessa kontekstissa, johon se kuuluu. Niebuhrin ja Morgenthauin deontologinen poliittinen etiikka on tähdätty siihen ulkopoliittiseen keskusteluun, jota Yhdysvalloissa on käyty toisen maailmansodan päättymisestä lähtien. Heidän moraalifilosofiaansa ei ole suunnattu ainoastaan "utopistista" politiikkaa vastaan vaan myös kyynistä moraalista nihilismia kohtaan.

George Kennan, kuuluisa amerikkalainen diplomaatti ja historioitsija, on hyvä esimerkki realistista, joka kadotti lopulta kaiken uskonsa eettisiin hyveisiin. Kennanin mukaan politiikkaa ei voida rakentaa eettisten hyveiden varaan, sillä ne ovat niin subjektiivisia ohjeita, ettei niillä ole mitään yleispätevää merkitystä. Kuuluisassa teoksessaan *Demokratia ja ylioppilasvasemmisto* Kennan tunnusti asettavansa järjestyksen moraalin edelle (Kennan, 1972, 142). Kennanin äärimmäinen moraalinen pessimismi vei lopulta siihen, ettei hän hyväksynyt oikeastaan minkäänlaisia moraalisia velvollisuuksia — poikkeuksena on ydinasein käytävän sodan estäminen — poliittisessa toiminnassa. Kennanin mukaan Yhdysvaltojen tulisi vetäytyä melkein kaikista moraalista velvollisuuksistaan ja asetettava isolationistisiin tilanteeseen, sillä mitkään käsitykset eettisistä hyveistä eivät voi ohjata ulkopoliittikkaa (Kennan, 1979, 20—25).

Kennanin vastakohta realistisessa ajattelussa on puolestaan Henry Kissinger. Hän — tätä puolta Kissingeristä on harvemmin tunnettu — perusteli oman politiikkansa hyvin kantilaisin ja moralistisin termein (esim. Dickson). Kissingerin ajattelua ohjaa jonkinlainen käsitys kategorisesta moraalisesta

imperatiivista, jonka eettisenä sisältönä ovat Yhdysvaltojen perinteiset arvot — demokratia ja vapaus — joiden puolustamisen hän näki imperatiivisena tehtävänä. Kissinger piti näitä arvoja absoluuttisina eikä ollut valmis tekemään niiden suhteen minkäänlaisia kompromisseja. Kennanin päätyessä poliittisen isolationismin kannattajaksi Kissinger puolestaan on ollut taipuvainen hyväksymään jopa poliittisen ja sotilaallisen interventionismin, jotta näitä arvoja ja hyveitä ei loukkattaisi.

Konkreettisia poliittisia kysymyksiä pohdittaessa Morgenthau ja Niebuhrin käsitys poliittiseen toimintaan liittyvästä relatiivisesta hyvästä on selkeästi ainakin Kennanin tai Kissingerin etiikkaa parempi vaihtoehto. Poliitiikka ilman minkäänlaista käsitystä *hyveestä* tuntuu vievän täydelliseen poliittiseen iso-

lutionismiin ja vetäytymiseen moraalista velvollisuuksista; politiikka ilman käsitystä hyveen *relatiivisuudesta* puolestaan tuntuu hyväksyvän jopa sotilaallisen intervention absoluuttisten moraalisten arvojen saavuttamiseksi.

LÄHTEET

- Dickson, Peter, Kissinger and the Meaning of History. Cambridge University Press. Cambridge 1978.
 Kennan, George, et al, Encounters with Kennan. The Great Debate. Frank Cass and Co. London 1979.
 Kennan, George, Demokratia ja ylioppilasvasemmisto. WSOY. Porvoo 1972.
 Morgenthau, Hans, Truth and Power. Essays of a Decade 1960—1970. Praeger. New York 1970.